

דף שבועי

בס"ד

פרשת בלק, תשפ"א, מספר 1424

לברכה ולא לקללה אריאל פריש

המקלל לשלוט בכעסו ולמנוע ממנו התדרדרות מוסרית.²

לדעת חלק מהמפרשים, בלעם אכן היה בעל כוחות רוחניים ייחודיים,³ שהשימוש בהם לרעה עלול היה לגרום לנזק ממשי. לפי דעה זו, מובן הצורך בהתערבות הקב"ה מאחורי הקלעים על מנת להציל את ישראל מפני הסכנה שנסקפה להם מ"נשק לא קונבנציונלי" זה.

עם זאת, לשיטת הסוברים כי אין בקללה כשלעצמה כוח להזיק, השאלה בעינה עומדת – לשם מה היה צורך בהתערבות א-לוהית שתמנע מבלעם לקלל את ישראל?

פירוש אחד סובר כי אף שבאמת לא היה בקללת בלעם כוח ממשי, הרי שבעיני עמי הסביבה נתפס בלעם כבעל כוחות מאגיים, וכפי שעולה מדברי בלק לבלעם: **"כִּי יִדְעֵתִי אֶת אֲשֶׁר תִּבְרָךְ מִבְּרַךְ וְאֲשֶׁר תֵּאָר יוֹאֵר"** (במ' כב:ו). בהתאם לכך, ר' **יצחק אברבנאל** מבאר כי סיכול קללת בלעם נועד ליצירת אפקט פסיכולוגי-תודעתי, שיגרום לעמי הסביבה לדה-מורליזציה ולפגיעה במוטיבציה שלהם להילחם בישראל, על סמך אמונתם בכוח הקללה.⁴

פירוש דומה במקצת ניתן על ידי **שד"ל** המבאר, כי הסיבה להתערבות הא-לוהית קשורה באיסור על ישראל להתגרות במואב. שכן, היעדר תגובה ישראלית לקללת בלעם, בשל איסור זה, היה מתפרש כסימן של חולשה ומורך לב מצד ישראל כתוצאה מהקללה, והדבר היה מדרבן את מואב לצאת להילחם בישראל ולא לצמצם לסגת, ובכך היה נגרם חילול השם.

פרשתנו עוסקת בעיקרה בניסיונותיהם של בלק ובלעם לקלל את ישראל, אשר בחסדי ה' לא צלחו ואף נהפכו לברכות. התורה מקדישה לתיאור המאורעות פסוקים רבים, דבר המעלה את השאלה – לשם מה בכלל נדרשה התערבות א-לוהית על מנת למנוע מבלעם לקלל את ישראל? וכי היה בכוח קללה שכזו להזיק בלא שה' חפץ בכך?! והלא אף בלעם מעיד על עצמו: **"מָה אֶקַּב לֹא קָבָה אֶל־!"** (במ' כג:ח).

התמיהה מקבלת משנה תוקף לאור הדגש הרב שניתן למאורע זה בדברי הנביאים, כציון דרך מרכזי בתולדות ישראל. כך בספר דברים: **"וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ אֶת בְּלַעַם בֶּן בְּעֹר מִפְּתוֹר אֲרָם נְהַרִים לְקַלְלֶךָ. וְלֹא אָבָה ה' אֶל־הַיְהוָה לְשַׁמֵּעַ אֶל בְּלַעַם וַיְהַפֵּךְ ה' אֶל־הַיְהוָה לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לְבִרְכָה כִּי אָהַבְךָ ה' אֶל־הַיְהוָה"** (כג:ה-ו). כך בספר יהושע: **"וַיִּקַּם בָּלַק בֶּן צְפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחַם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְבַלַּעַם בֶּן בְּעֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם. וְלֹא אָבִיתִי לְשַׁמֵּעַ לְבַלַּעַם וַיִּבְרַךְ בְּרוּךְ אֶתְכֶם וְאַצֵּל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ"** (כד:ט-י). וכך גם מופיע בספר מיכה: **"עַמִּי, זָכַר נָא מֶה יַעַץ בָּלַק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בְּלַעַם בֶּן בְּעֹר מִן הַשָּׁטִים עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן יִדְעַת צְדָקוֹת ה'"** (ו:ה). ואף בספר נחמיה מודגש: **"וְנִמְצָא פְתוּב בּוֹ אֲשֶׁר לֹא יָבֹא עַמְּנִי וּמֹאָבִי בְּקֵהל הָאֶל־לֵהִים עַד עוֹלָם... וַיִּשְׁכַּר עֲלָיו אֶת בְּלַעַם לְקַלְלוֹ וַיְהַפֵּךְ אֶל־לֵהִינוּ הַקְּלָלָה לְבִרְכָה"** (יג:א-ב).

הדבר אומר דרשני. מה פשר ההדגשה היתרה של מאורע זה, שעל פניו הוא חסר כל השפעה ותהודה ציבורית, בפרט שעם ישראל כלל לא היה מודע לו בזמן אמת?

במספר מקומות בתורה מופיע האיסור לקלל (ראו למשל: שמ' כב:כז; וי' יט:יד), ומצינו ביחס אליו מחלוקת בין חכמי ההלכה. לדעת בעל **ספר החינוך**, יש כוח בקללה להזיק,¹ ולפיכך איסור לקלל על מנת למנוע פגיעה במקולל. לעומת זאת, לדעת **הרמב"ם**, אין בקללה כוח ממשי להזיק, והאיסור נועד לחנך את

2 ראו: **ספר המצוות** לרמב"ם (מצווה שיז).

3 ראו למשל: ספרי דברים, פיסקא שנו, י: **"וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה"** (דב' לד:י) – בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם. ואיזה זה, זה בלעם בן בעור"; כמו כן ראו פירוש רש"י על במ' כב:ד על פי מדרש תנחומא בלק ג.

4 דוגמה לכך ניתן למצוא בדברי רחב למרגלים ששלח יהושע: **"יִדְעֵתִי כִּי נָתַן ה' לְכֶם אֶת הָאָרֶץ וְכִי נִפְלָה אִימַתְכֶם עֲלֵינוּ וְכִי נִמְגּוּ כָּל יְשֵׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם"** (יהו' ב:ט). ראו בהקשר זה גם את דברי בעל ה"משך חכמה" (במ' כב:כ) המפרש ברוח דומה.

* עו"ד אריאל פריש, בוגר ומוסמך במשפטים מטעם הפקולטה למשפטים של אוניברסיטת בר-אילן.
1 ראו מצווה רלא.

אפילו במציאות המושחתת ביותר, ולמנוע בכך את הפיכת סדום, וכן מי שביחס אליו נאמר: "וְהָיָה בְרָכָה... וּנְבָרְכוּ בְךָ לְלִמְשָׁחַת הָאֲדָמָה" (בר' יב:ג).

מנגד ניצב בלעם, בעל העין הרעה, הקטגור האולטימטיבי, שתום העין, הרואה את המציאות באופן מגמתי וחד-ממדי, והמשקיע את כל מרצו לכוון את הזמן⁷ והמקום על מנת למצוא את הפגום והחסר, במטרה להביא קללה לעולם ובפרט על עם ישראל.

על רקע דברים אלה אפשר לומר, כי לצד הממד של החסד הא-לוהי כלפי ישראל במניעת האפשרות לקללם, כאשר עם ישראל נותר פסיבי בבחינת "ה' יִלְחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחַרְשׁוּן" (שמ' יד:ד), קיים רובד נוסף לתיאור האירועים, הטומן בחובו מסר של פעולה אקטיבית מצד ישראל.

אזכור חוזר ונשנה של מאורע זה, של הפיכת הקללה לברכה על ידי הקב"ה, לא נועד להוות רק תיאור היסטורי של האירועים, והוא גם לא אירע בשל החשש מהשפעת הקללה, אלא כל תכליתו לשמש צו מוסרי המבטא את תמצית ייעודו של עם ישראל. כשם שהקב"ה הפך את הקללה לברכה, כך גם אנו, בני בניו של אברהם אבינו שעליו נאמר "והיה ברכה"⁸, נדרשים להיות ברכה לעולם ולהפוך את הקללה לברכה, את המר למתוק, ואת החושך לאור, ובכך להביא גאולה לעולם.⁹

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

7 ראו תלמוד בבלי ברכות ז ע"א.
8 ראו בהקשר זה את דבריו של ר' יצחק אברבנאל על בר' יב:ג: "אבל תכלית ההליכה נרמז לו במאמר "והיה ברכה" שצוה אותו שכאשר ילך יהיה ברכה בין העמים בלמדם ובהודיעו אותם האמונה האמתית באופן שישלם העולם באמצעותו". ראו גם את דבריו המאלפים של רש"י הירש על אתר: "וְהָיָה בְרָכָה" (בר' יב:ב). בשתי המלים האלה מקופל כל התפקיד המוסרי שבקימו תלוי מילוי אותה משאלה. "רצוני לגדל את שמך, היה אתה ברכה!" רצוני לעשותך לעם, שיהיה מאור לגויים; העמים יביטו אל העם הזה, ומיד יזכרו את תפקידם; ותפקיד זה המוטל עליך – בניגוד לכל שאיפות העמים – הרי הוא: להיות ברכה!"

9 ראו הקדמת ספר הזוהר ח"א, ד, א. כן, בניגוד מוחלט לתיאור הדמוני של ישראל כארבה שיכסה ויחשיך את עין הארץ, מתברר כי ייעודו של ישראל הוא דווקא להאיר את הארץ.

פירוש אחר מובא על ידי רבינו בחיי ור' אברהם אבן עזרא.⁵ לפיו, הסיבה היא כדי למנוע פתחון פה על ישראל; שלא יאמרו אומות העולם שהמגיפה שעתידה לבוא על ישראל בעוון פעור הינה תוצאה של קללת בלעם.

במבט מודרני יותר, ניתן לראות במזימת בלק מתקפה אנטישמית וניסיון לעורר דה-לגיטימציה כלפי ישראל בקרב עמי האזור, לאחר שהבין כי יקשה עליו לנצח את ישראל במלחמה צבאית קונבנציונלית. התיאור "הִנֵּה עִם יֵצֵא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כֹסֶה אֶת עֵינֵי הָאֲרָץ" (במ' כב:ה) מדיף ניחוח אנטישמי, ומהדהד את תיאור מכת הארבה במצרים: "הִנְנִי מֵבִיא מִחַר אֲרֵבָה בְּגִבְלֶךָ. וְכֹסֶה אֶת עֵינֵי הָאֲרָץ... וְאָכַל אֶת כָּל הָעֵץ הַצֹּמַח לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה" (שמ' יד:ה). כביכול מדובר בעם חסר זהות ("הנה עם"), ובלק משווה אותו לנחילי ארבה מזיקים. כך גם מסע ההפחדה נגד ישראל כמי שיכלו את כל משאבי הטבע באזור: "וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל זִקְנֵי מְדִין עֲתָה יִלְחָכוּ הַקְּהָל אֶת כָּל סְבִיבֹתֵינוּ כְּלַחֵף הַשּׁוֹר אֶת יֶדֶק הַשָּׂדֶה" (במ' כב:ד). בימינו, על רקע האנטישמיות הגואה ומסע הדה-לגיטימציה הבלתי-פוסק כלפי ישראל ברחבי העולם מטעם ארגונים כגון תנועת ה-BDS, ברור לכול כי שדה הקרב ההסברתי ועיצוב דעת הקהל העולמית אינם נופלים בחשיבותם משדה הקרב הפיזי. משכך, החשיבות שבהתערבות א-לוהית כדי למנוע את מימוש מזימתו של בלק מובנת מבלי לגרוע מפירושים אלה, ניתן להציע כיוון נוסף בעניין, העשוי לשפוך אור על מרכזיות המאורע. עיון בין השיטין של הפסוקים בפרשתנו מעלה רמזים רבים למתואר אצל אברהם אבינו.

ראשית, מוצאו של בלעם מארם נהריים: "בְּלַעַם בֶּן בְּעֹר פְּתוּרָה אֲשֶׁר עַל הַנְּהָר... (במ' כב:ה); וכן בדברים: "בְּלַעַם בֶּן בְּעֹר מִפְּתוֹר אֲרָם נְהָרִים" (כג:ה). מוצא זה משותף גם לאברהם אבינו (ראו בר' כד:ד-י). שנית, דברי בלק לבלעם: "כִּי יִדְעֵתִי אֶת אֲשֶׁר תַּבְרֹךְ מִבְּרַךְ וְאֲשֶׁר תֵּאָר יוֹאֵר" (במ' כב:ו) יוצרים הקבלה למה שנאמר לאברהם: "וְאֲבָרְכָה מִבְּרַכְיֶךָ וּמִקְלֶךָ אֶאֱר" (בר' יב:ג).

שלישית, התיאור של בלעם החובש את אתונו בדרכו לקלל את ישראל: "וַיִּקֶם בְּלַעַם בְּבִקְר וַיִּחְבֹּשׂ אֶת אֶתְנוֹ... וּשְׁנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ" (במ' כב:כא-כב) מקביל, להבדיל, לתיאור של אברהם המשכים בבוקר בדרכו לעקדת יצחק: "וַיִּשְׁכֶּם אֲבָרְהָם בְּבִקְר וַיִּחְבֹּשׂ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ" (בר' כב:ג). דומה כי השוואה זו יוצרת הקבלה ניגודית בין שתי דמויות אלו הניצבות זו כנגד זו. מצד אחד אברהם, בעל העין הטובה,⁶ הסנוגור האולטימטיבי, המתווכח בלהט עם אלוקים על מנת למצוא טוב

5 ראו פירוש אבן עזרא על במ' כב:ט.
6 ראו בדברי חז"ל במסכת אבות ה, יט: "עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו; עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע".